

บทที่ 1

บทนำ



1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นครพนมเป็นจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงกั้นกลางระหว่างสองประเทศ มีองค์พระธาตุพนมเป็นปูชนียสถานคู่บ้านคู่เมืองเป็นที่เคารพสักการบูชาของพุทธศาสนิกชนทั้งสองฝั่งลำน้ำโขง ซึ่งเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การแสดงออกโดยการเคารพบูชาต่อพระศาสนามิ 2 ลักษณะ ได้แก่ 1. อามิสบูชา คือการบูชาด้วยดอกไม้ รูปเทียน และการถวายปัจจัยไทยทาน 2. ปฏิบัติบูชา คือ การบูชาด้วยการบรรเลงดนตรีและการฟ้อนรำ เหตุเพราะชาวอีสานเชื่อว่าการฟ้อนรำเป็นสิ่งมงคล¹ ดังนั้นจึงพบว่าในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น ณ บริเวณพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนมนั้น นอกจากพิธีกรรมทางศาสนาที่ประกอบไปด้วยเครื่องบูชา ดอกไม้ รูป เทียนต่าง ๆ แล้ว ยังพบว่ามีการฟ้อนบูชาพระธาตุพนมเป็นองค์ประกอบสำคัญมาตั้งแต่อดีต

ฟ้อนบูชาพระธาตุพนมนี้ปรากฏในตำนานการสร้างพระธาตุพนมหรือตำนานอูรังคนิทาน เมื่อสร้างเสร็จ “วิสวลาหกเทวบุตร พาเอาบริวารนำเอาหางนกยูงเข้าไปฟ้อนถวายบูชา เทวดาทั้งหลาย ลงขันร้อง ลางดีดสีตีเป่าถวายบูชา นางเทวดาทั้งหลายถือหางนกยูงฟ้อน และขันร้องถวายบูชา”² จากเค้าโครงในตำนานโดยเทวดาและนางฟ้าฟ้อนรำถวายเพื่อความเป็นมงคล ความเชื่อในตำนานจึงทำให้มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่ชนรุ่นหลังต่อกันมา แสดงความศรัทธาของเหล่าข้าโอกาสพระธาตุพนม (ข้าทาสที่เจ้าเมืองต่าง ๆ นำมาบริจาคนำมาใช้ องค์พระธาตุพนม เพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆ ของวัด) ในบริเวณภาคอีสาน และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวหรือผู้มีจิตศรัทธากระทำการฟ้อนรำต่อองค์พระธาตุพนม เพื่อเป็นสิ่งมงคลในการแห่กองบุญงานบุญเดือนสามของทุกปี ซึ่งมีการปฏิบัติตามแบบชาวบ้าน ประกอบพิธีโดยมีผู้ทำบุญเสียด่าง (การเสียด่าง คือ การทำบุญให้กับ

¹ อารีย์รัตน์ นาคพงษ์, เอกสารประกอบการสอนวิชานาฏศิลป์พื้นเมือง 1 ศ 0225.

(นครพนม: ม.ป.พ., 2536), หน้า 205.

² พระธรรมราชานุวัตร แก้ว อุทุมมาลา, อูรังคนิทาน, (กาฬสินธุ์: ป.ม.พ., 2537), หน้า 74.

พระธาตุพนมประจำปีของข้าโอกาสพระธาตุพนมในเดือนสามโดยจากอดีตที่มีการทำงานหรือส่งส่วยให้แก่วัดพระธาตุพนม หลังจากเลิกระบบทาสทำให้ไม่มีการทำงานหรือส่งส่วย แต่ความเคารพศรัทธาต่อองค์พระธาตุยังคงอยู่ จึงทำให้ข้าโอกาสพระธาตุพนมยังคงปลูกฝังลูกหลานให้มาทำบุญเสี้ยค่าหัวแก่องค์พระธาตุพนม เพื่อความเป็นมงคลต่อตนเองและครอบครัว) พร้อมทั้งญาติมิตรมาร่วมเพื่อนรำใน พ.ศ. 2518 – 2521 ไม่พบว่ามีการฟื้นฟูพระธาตุพนมในการแห่กองบุญงานเดือนสาม เนื่องจากองค์พระธาตุพนมล้ม หากแต่ใน พ.ศ. 2518 พบมีการประกอบพิธีเพื่อนบูชาพระบรมสารีริกธาตุส่วนอุรังคธาตุ ต่อมาใน พ.ศ. 2522 มีเพื่อนบูชาพระธาตุพนมในพิธีแห่ขบวนอันเชิญพระบรมสารีริกธาตุ³ และในปีเดียวกันมีการฟื้นฟูเพื่อนบูชาพระธาตุพนมในพิธีแห่กองบุญงานเดือนสามพร้อมทั้งปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

จากนั้นการฟื้นฟูพระธาตุพนมได้นำเข้ามาผนวกกับเทศกาลไหลเรือไฟ เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยว ทำให้รูปแบบการฟื้นฟูเพื่อบูชาเปลี่ยนมาเป็นการฟื้นฟูเพื่อการบันเทิงในงานเทศกาลไหลเรือไฟ ซึ่งเป็นกิจกรรมความร่วมมือระหว่างการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและจังหวัดนครพนม ได้จัดขึ้นทุกปีในช่วงออกพรรษาระหว่างวันขึ้น 12 ค่ำเดือน 11 ถึงวันแรม 1 ค่ำเดือน 12 ของทุกปี

งานเทศกาลไหลเรือไฟได้เริ่มนำการฟื้นฟูมาประกอบตั้งแตปี พ.ศ. 2528 ได้เลือกชุดฟื้นฟูจากเอกลักษณ์ที่มีความโดดเด่นของชาวนครพนม และมีลักษณะฟื้นฟูที่เป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือฟื้นฟูที่มีความเป็นมงคล เพื่อถวายแด่องค์พระธาตุพนมและยังเป็นสิริมงคลแก่ผู้ชมและนักท่องเที่ยว จึงมีการเลือกการฟื้นฟู 3 ชุดคือ ฟื้นฟูภูไทเรณูนคร ฟื้นฟูหางนกยูง ฟื้นฟูศรีโคตรบูร⁴ เทศกาลไหลเรือไฟถือว่าเป็นเทศกาลที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์และเทศกาลประจำจังหวัดนครพนม จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมาเที่ยวชม จังหวัดนครพนมจึงได้พัฒนารูปแบบการจัดงานให้ยิ่งใหญ่มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการต้อนรับนักท่องเที่ยว อันสนองนโยบายการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ดังนั้นเพื่อนบูชาพระธาตุพนมจึงเพิ่มจำนวนชุดการแสดงมากขึ้น จนกระทั่งใน พ.ศ. 2546 มีเพื่อนบูชาพระธาตุพนมรวมทั้งหมด 7 ชุด ได้แก่

³ วัดพระธาตุพนม. ประมวลภาพประวัติศาสตร์พระธาตุพนม (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานคร พิมพ์. 2522). หน้า 46.

⁴ สัมภาษณ์ กระจ่าง เกตุวัชรนเวชนัน, อดีตนายกวุฒิสมาคม จังหวัดนครพนม, 22 เมษายน 2547.

1. ฟ้อนหางนกยูง เป็นการฟ้อนที่ปรับปรุงมาจากการรำไหว้ครูดาบของนักรบก่อนการออกรบ และการฟ้อนหัวเรือเพื่อทำการสักการะศาลเจ้าพ่อหลักเมืองก่อนการแข่งขันเรือยาวเมื่อ 100 กว่าปีก่อน และได้มีการดัดแปลงท่าฟ้อนขึ้นใหม่ให้มีท่าทางเหมือนนกยูงในปี พ.ศ. 2492 โดยอาจารย์สุขเกษม สุวรรณธรรมมา

2. ฟ้อนภูไทเรณูนคร⁵ ปรับปรุงมาจากฟ้อนบุญบังไฟหรืองานบุญมหาชาติในช่วงเดือนห้าถึงเดือนหก (ประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือน มิถุนายนของทุกปี) มีการฟ้อนถวายพญาแถนและการเกี่ยวพาราสิระหว่างหนุ่มสาว ประดิษฐ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2498 โดยชาวอำเภอเรณูนคร

3. ฟ้อนไต้ญ้อ⁶ เป็นการแสดงที่ปรับปรุงมาจากการฟ้อนในเทศกาลบุญสงกรานต์ซึ่งมีการสงฆ์พระและแห่ขบวนดอกไม้บูชาพระธาตุ โดยนำดินดอกไม้ป่า (ดอกถันทมหรือดอกถิลาวดี) ไปบูชายังวัด ครั้นพอเสร็จพิธีแล้วหนุ่มสาวก็จะออกมาเล่นสงกรานต์ และเกี่ยวพาราสิฟ้อนชุดนี้ประดิษฐ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2498 โดยชาวอำเภอกำแพงแสน

4. ฟ้อนตำนานพระธาตุพนม เป็นการปรับปรุงมาจากการฟ้อนแห่งกองบุญในเทศกาลบุญเดือนสาม (ในงานนมัสการพระธาตุพนม) โดยนำเอาบทสวดสวดต้องค์พระธาตุพนมทำนองสรภัญญะมาประกอบกับวงปี่พาทย์ ซึ่งกล่าวถึงตำนานและความพิสดารขององค์พระธาตุพนม ชุดฟ้อนชุดนี้แสดงครั้งแรกในงานนมัสการพระธาตุพนมเมื่อ พ.ศ. 2518 ประดิษฐ์ขึ้นโดยอาจารย์อารีรัตน์ นาคพงษ์

5. ฟ้อนศรีโคตรบูร⁷ ประดิษฐ์มาจากฟ้อนเชิงและฟ้อนภูไทเรณูนคร โดยอาจารย์อารีรัตน์ นาคพงษ์ ได้รับมอบหมายจากผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนม (นายวิเชียร เวชสวรรค์) เพื่อจัดแสดงหารายได้สมทบทุนการสร้างองค์พระธาตุพนมองค์ใหม่ใน พ.ศ. 2518

6. ฟ้อนอีสานบ้านเฮา เป็นชุดฟ้อนประกอบบทเพลง “อีสานบ้านเฮา” ขับร้องโดยนายเทพพร เพชรอุบล ศิลปินอีสานที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น และชุดฟ้อนดังกล่าวแสดงถึงการร่วมแรงร่วมใจในการบูชาพระธาตุพนม ผู้ฟ้อนทุกชุดการแสดงจะฟ้อนร่วมกันเป็นชุดปิดการแสดงอย่างตระการตาซึ่งรวบรวมท่าฟ้อนโดยคณะผู้ควบคุมพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุ พ.ศ. 2530

⁵ ภูไท คือ ชนกลุ่มน้อยที่อพยพมาจากประเทศลาว อาศัยอยู่ในอำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม.

⁶ ไต้ญ้อ คือ ชนกลุ่มน้อยที่อพยพมาจากประเทศลาว อาศัยอยู่ในอำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครพนม.

⁷ ศรีโคตรบูร คือ อาณาจักรศรีโคตรบูรหรือศรีโคตรบอง ตั้งอยู่บริเวณจังหวัดนครพนม.

6. ฟ็อนซันหมากเบ็ง^๖ เป็นชุดฟ็อนที่นำเครื่องบูชาของชาวอีสานคือ “หมากเบ็ง “ (บายศรีขนาดเล็กหรือบายศรีปากชาม) มาใช้ในการฟ็อน ประดิษฐ์โดยอาจารย์จำตุรงค์ โพนสูงเนิน ในปี พ.ศ. 2538

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า ฟ็อนบูชาพระธาตุพนมได้มีการนำรูปแบบฟ็อนเพื่อบูชาพระธาตุพนมมาเป็นการฟ็อนเพื่อการบันเทิงในเทศกาลไหลเรือไฟของจังหวัดนครพนม ซึ่งส่งผลให้รูปแบบการฟ็อนมีการเปลี่ยนแปลง และได้รับการปรับปรุงให้มีความน่าสนใจมากขึ้น โดยแต่ละชุดฟ็อนมีการสร้างสรรค์ประชันฝีมือและได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพ และความสามัคคีในหมู่คณะของชุมชนของตน ผู้วิจัยจึงประสงค์จะดำเนินการศึกษาความเป็นมา ความสัมพันธ์ของข้าโอกาสพระธาตุพนมที่มีต่อองค์พระธาตุพนมและการฟ็อนบูชาพระธาตุพนม เพื่อเก็บรวบรวมเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และวิชาการด้านนาฏศิลป์ อีกทั้งงานวิจัยฉบับนี้ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการบันทึกประวัติ ความเป็นมาของฟ็อนบูชาองค์พระธาตุพนมที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบตามกระแสสังคมผู้สังเกตงานบันเทิงในเทศกาลท่องเที่ยวประจำจังหวัดนครพนม หากแต่ยังคงนำรูปแบบการนำเสนอการฟ็อนบูชาพระธาตุพนมที่เคยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายสมัย เข้ามาเป็นองค์ประกอบสำคัญเพื่อคึงคูก่อนนักท่องเที่ยว

จากการนำชุดฟ็อนบูชาพระธาตุพนมทั้ง 7 ชุดข้างต้น เข้ามาประกอบในพิธีบูชาพระธาตุพนมในเทศกาลไหลเรือไฟ ชุดฟ็อนในแต่ละชุดนั้นล้วนมีประวัติความเป็นมา และเอกลักษณ์เฉพาะที่น่าสนใจแตกต่างกัน ซึ่งเป็นชุดฟ็อนที่สะท้อนความสัมพันธ์ต่อสภาพวิถีการดำรงชีวิตของชาวอีสานกลุ่มน้ำโขง ซึ่งควรค่าแก่การศึกษารวบรวมไว้ เพื่อจารึกเป็นประวัติศาสตร์ตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของศิลปวัฒนธรรม และประเพณีอีสานตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม ต่อไป

^๖ หมากเบ็ง หมายถึง บายศรีขนาดเล็กหรือบายศรีปากชาม

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมา และความสำคัญของการฟ้อนอีสานในพิธีบูชาองค์พระธาตุพนม ที่ปรากฏในเทศกาลไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการทำฟ้อน และองค์ประกอบนาฏศิลป์ในการฟ้อนบูชาองค์พระธาตุพนม ที่ปรากฏในเทศกาลไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม
3. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ของการฟ้อนบูชาองค์พระธาตุพนม ในเทศกาลไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม

3. ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาการฟ้อนในพิธีบูชาองค์พระธาตุพนมที่เป็นรูปแบบ ที่ปรากฏในเทศกาลไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม โดยสิ้นสุดการศึกษาข้อมูลในปี พ.ศ. 2546 ประกอบไปด้วยการฟ้อน 7 ชุด คือ

1. ฟ้อนหางนกยูง 2. ฟ้อนภูไทเรณูนคร 3. ฟ้อนไทญ้อ 4. ฟ้อนตำนานพระธาตุพนม
5. ฟ้อนศรีโคตรบูร 6. ฟ้อนอีสานบ้านเฮา 7. ฟ้อนขันหมากเบ็ง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ ดังนี้

1. ศึกษาจากเอกสาร วรรณกรรม สิ่งพิมพ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูล ดังต่อไปนี้
 - 1.1 สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - 1.2 สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
 - 1.3 ศูนย์วัฒนธรรม อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม
 - 1.4 ศูนย์วัฒนธรรม บ้านภูไท อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม
 - 1.5 ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนเรณูนครวิทยานุกูล อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม
 - 1.6 ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม
 - 1.7 ศูนย์วัฒนธรรมโรงเรียนพระซองสามัคคีวิทยา อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม
 - 1.8 โรงเรียนธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
 - 1.9 ศาลากลางจังหวัดนครพนม
 - 1.10 ที่ว่าการอำเภอธาตุพนม
2. ศึกษาจากวีดิทัศน์ ภาพถ่าย สื่อบันทึกที่เกี่ยวข้องกับการฟ้อนบูชาพระธาตุพนมในงานเทศกาลไหลเรือไฟ
3. เก็บข้อมูลภาคสนาม

สำรวจพื้นที่ในจังหวัดนครพนมประมาณ 20 ครั้ง รวบรวมหลักฐานประกอบ และ
สังเกตการณ์การฟ้อนบูชาพระธาตุพนม ประจำปี พ.ศ. 2546

4. สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการฟ้อนบูชาพระธาตุพนมในเทศกาลไหลเรือไฟดังนี้

4.1 นายสุวรรณ เกตุทอง นายกเทศมนตรีอำเภอธาตุพนม เป็นบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 – 2546 สัมภาษณ์ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2546

4.2 นายกระจ่าย เกตุวัชรนเวชน์ คณะกรรมการและผู้จัดงานพิธีบูชาพระธาตุพนม
และเทศกาลไหลเรือไฟจังหวัดนครพนม พ.ศ. 2528 – 2529 สัมภาษณ์ 22 เมษายน 2547

4.3 อาจารย์อารีรัตน์ นาคพงศ์ ผู้จัดการและควบคุมการฟ้อนตำนานพระธาตุพนม
พ.ศ. 2530 – 2546 สัมภาษณ์ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2547

4.4 อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ ผู้ควบคุมและดูแลการฝึกซ้อม ฟ้อนภูไทเรณูนคร
พ.ศ. 2528 – 2540 สัมภาษณ์ 8 – 12 ตุลาคม พ.ศ. 2546

4.5 อาจารย์สุขเกษม สุวรรณธรรมา ผู้ควบคุมและดูแลการฝึกซ้อมฟ้อนหางนกยูง
พ.ศ. 2530 – 2533 สัมภาษณ์ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2547

4.6 อาจารย์สุญาณี วงษ์ชาชม ผู้ควบคุมและดูแลการฝึกซ้อมฟ้อนภูไทเรณูนคร
พ.ศ. 2530 – 2546 สัมภาษณ์ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2546

4.7 อาจารย์จันทร์ รัศมี ผู้ควบคุมและดูแลการฝึกซ้อมฟ้อนหางนกยูง
พ.ศ. 2535 – 2546 สัมภาษณ์ 29 พฤษภาคม 2546

4.8 อาจารย์อรุณช จันดาประดิษฐ์ ผู้ควบคุมและดูแลการฝึกซ้อมฟ้อนไต้ญ้อ
พ.ศ. 2530 – 2546 สัมภาษณ์ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2546

4.9 อาจารย์หุมาพร ชัยทนต์ ผู้ควบคุมและดูแลการฝึกซ้อมฟ้อนศรีโคตรบูร
พ.ศ. 2530 – 2543 สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2547

4.10 อาจารย์พิมพ์รัตน์ สัมพัคสิน ผู้ควบคุมและดูแลการฝึกซ้อมฟ้อนศรีโคตรบูร
พ.ศ. 2544 – 2546 สัมภาษณ์ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2547

4.11 อาจารย์จาตุรงค์ โพนสูงเนิน ผู้ควบคุมและดูแลการฝึกซ้อมฟ้อนจันทมากเบิ้ง
พ.ศ. 2543 – 2546 สัมภาษณ์ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2547

4.12 นายทองลา จันทลา เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์จังหวัดนครพนม สัมภาษณ์ 22
เมษายน 2547

5. ศึกษาเอกลักษณ์และรูปแบบการฟ้อน บันทึกข้อมูล

6. รวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 บทดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
2. วัตถุประสงค์การวิจัย
3. ขอบเขตการวิจัย
4. วิธีการดำเนินการวิจัย
5. คำนิยามศัพท์
6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

บทที่ 2 ประวัติการเพื่อนในพิธีบูชาพระธาตุพนม

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดนครพนม
2. ประวัติพระธาตุพนม
3. ความเชื่อความศรัทธาของชาวอีสานต่อองค์พระธาตุพนม
4. ความเป็นมาของการเพื่อนบูชาพระธาตุพนม

บทที่ 3 การเพื่อนบูชาพระธาตุพนม

1. เพื่อนหางนกงู
 1. ประวัติของเพื่อนหางนกงู
 2. องค์ประกอบของการเพื่อนหางนกงู
 1. ผู้เพื่อน
 2. รูปแบบการนำเสนอ
 3. อุปกรณ์การเพื่อน
 4. การแต่งกายประกอบการเพื่อน
 5. คนตรีประกอบการเพื่อน
 6. ลำดับท่าเพื่อนหางนกงู
 7. การแปรแถวเพื่อนหางนกงู
 3. ทำเพื่อนหางนกงู
2. เพื่อนภูไทเรณูนคร
 1. ประวัติของเพื่อนภูไทเรณูนคร
 2. องค์ประกอบของการเพื่อนภูไทเรณูนคร
 1. ผู้เพื่อน

2. รูปแบบการนำเสนอ
3. การแต่งกายประกอบการพ็อน
4. ดนตรีประกอบการพ็อน
5. ลำดับทำพ็อนภูไทเรณูนคร
6. การแปรแถวพ็อนภูไทเรณูนคร

3. ทำพ็อนภูไทเรณูนคร

3. พ็อนไทญ้อ

1. ประวัติของพ็อนไทญ้อ
2. องค์ประกอบของการพ็อนไทญ้อ
 1. ผู้พ็อน
 2. รูปแบบการนำเสนอ
 3. อุปกรณ์การพ็อน
 4. การแต่งกายประกอบการพ็อน
 5. ดนตรีประกอบการพ็อน
 6. ลำดับทำพ็อนไทญ้อ
 7. การแปรแถวพ็อนไทญ้อ

3. ทำพ็อนไทญ้อ

4. พ็อนตำนานพระธาตุพนม

1. ประวัติของตำนานพระธาตุพนม
2. องค์ประกอบของการพ็อนตำนานพระธาตุพนม
 1. ผู้พ็อน
 2. รูปแบบการนำเสนอ
 3. การแต่งกายประกอบการพ็อน
 4. ดนตรีประกอบการพ็อน
 5. ลำดับทำพ็อนตำนานพระธาตุพนม
 6. การแปรแถวพ็อนตำนานพระธาตุพนม

3. ทำพ็อนตำนานพระธาตุพนม

5. พ็อนศรีโคตรบูร

1. ประวัติของพ็อนศรีโคตรบูร
2. องค์ประกอบของการพ็อนศรีโคตรบูร

1. ผู้เพื่อน

2. รูปแบบการนำเสนอ
3. การแต่งกายประกอบการเพื่อน
4. คนตรีประกอบการเพื่อน
5. ลำดับทำเพื่อนศรีโคตรบูร
6. การแปรแถวเพื่อนศรีโคตรบูร

3. ทำเพื่อนศรีโคตรบูร

6. เพื่อนอีสานบ้านเฮา

1. ประวัติของเพื่อนอีสานบ้านเฮา
2. องค์ประกอบของการเพื่อนอีสานบ้านเฮา
 1. ผู้เพื่อน
 2. รูปแบบการนำเสนอ
 3. การแต่งกายประกอบการเพื่อน
 4. คนตรีประกอบการเพื่อน
 5. ลำดับทำเพื่อนอีสานบ้านเฮา
 6. การแปรแถวเพื่อนอีสานบ้านเฮา

3. ทำเพื่อนอีสานบ้านเฮา

7. เพื่อนชั้นหมากเบ็ง

1. ประวัติของเพื่อนชั้นหมากเบ็ง
2. องค์ประกอบของการเพื่อนชั้นหมากเบ็ง
 1. ผู้เพื่อน
 2. รูปแบบการนำเสนอ
 3. อุปกรณ์การเพื่อน
 4. การแต่งกายประกอบการเพื่อน
 5. คนตรีประกอบการเพื่อน
 6. ลำดับทำเพื่อน ไทญ้อ
 7. การแปรแถวเพื่อน ไทญ้อ

3. ทำเพื่อนชั้นหมากเบ็ง

8. วิเคราะห์ลักษณะการคัดเลือกผู้เพื่อนในการเพื่อนบูชาพระธาตุพนม
9. วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายนาฏยศิลป์อีสาน

10. วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายการฟ้อนบูชาพระธาตุพนม
11. วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงดนตรีการฟ้อนบูชาพระธาตุพนม
12. วิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอ
13. วิเคราะห์ลักษณะการแปรแถว
14. วิเคราะห์แผนผังเวที

บทที่ 4 วิเคราะห์ท่าฟ้อนที่ปรากฏในฟ้อนบูชาพระธาตุพนม

1. ลักษณะการใช้ร่างกายฟ้อนหางนกยูง
 1. ลักษณะการใช้มือ
 2. ลักษณะการใช้แขน
 3. ลักษณะการใช้ตัว
 4. ลักษณะการใช้เท้า
 5. วิเคราะห์ลักษณะท่าฟ้อนหางนกยูง
2. ลักษณะการใช้ร่างกายฟ้อนภูไทเรณูนคร
 1. ลักษณะการใช้มือ
 2. ลักษณะการใช้แขน
 3. ลักษณะการใช้ตัว
 4. ลักษณะการใช้เท้า
 5. วิเคราะห์ลักษณะท่าฟ้อนภูไทเรณูนคร
3. ลักษณะการใช้ร่างกายฟ้อนไทญ้อ
 1. ลักษณะการใช้มือ
 2. ลักษณะการใช้แขน
 3. ลักษณะการใช้ตัว
 4. ลักษณะการใช้เท้า
 5. วิเคราะห์ลักษณะท่าฟ้อนไทญ้อ
4. ลักษณะการใช้ร่างกายฟ้อนตำนานพระธาตุพนม
 1. ลักษณะการใช้มือ
 2. ลักษณะการใช้แขน
 3. ลักษณะการใช้ตัว
 4. ลักษณะการใช้เท้า

5. วิเคราะห์ลักษณะท่าพื่อนตำนานพระธาตุพนม
5. ลักษณะการใช้ร่างกายพื่อนศรีโคตรบูร
 1. ลักษณะการใช้มือ
 2. ลักษณะการใช้แขน
 3. ลักษณะการใช้ตัว
 4. ลักษณะการใช้เท้า
 5. วิเคราะห์ลักษณะท่าพื่อนศรีโคตรบูร
6. ลักษณะการใช้ร่างกายพื่อนอีสานบ้านเฮา
 1. ลักษณะการใช้มือ
 2. ลักษณะการใช้แขน
 3. ลักษณะการใช้ตัว
 4. ลักษณะการใช้เท้า
 5. วิเคราะห์ลักษณะท่าพื่อนอีสานบ้านเฮา
7. ลักษณะการใช้ร่างกายพื่อนขันหมากเบ็ง
 1. ลักษณะการใช้มือ
 2. ลักษณะการใช้แขน
 3. ลักษณะการใช้ตัว
 4. ลักษณะการใช้เท้า
 5. วิเคราะห์ลักษณะท่าพื่อนขันหมากเบ็ง
8. วิเคราะห์ลักษณะท่าพื่อนในพิธีพื่อนบูชาพระธาตุพนม
9. แสดงการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของการพื่อนบูชาพระธาตุพนม
10. วิเคราะห์ปัจจัยการส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงการพื่อนบูชาพระธาตุพนม
10. วิเคราะห์ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงการพื่อนบูชาพระธาตุพนม
11. สรุปวิเคราะห์ปัจจัยการส่งเสริมเปลี่ยนแปลงการพื่อนบูชาพระธาตุพนม

บทที่ 5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก ประมวลภาพพิธีพื่อนบูชาพระธาตุพนม

ภาคผนวก ข ประวัติการไหลเรือไฟ

คำนิยามศัพท์⁹

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นเรื่องของความเชื่อความศรัทธาของชาวอีสานที่มีต่อองค์พระธาตุพนม จึงมีความแตกต่างด้านภาษา ดังนั้นผู้วิจัยจำเป็นต้องอธิบายเพื่อให้ผู้สนใจศึกษาเข้าใจในความหมายในบริบทของงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ โดยความหมายของคำศัพท์ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์แ่งสกลนคร โดยให้คำนิยามศัพท์ดังนี้

1. หมากเบ็ง หมายถึง บายศรีขนาดเล็ก ชาวอีสานนิยมใช้เป็นคู่ซ้าย ขวา เป็นเครื่องบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ละพื้นที่มีลักษณะการจับของหมากเบ็งมี 5 ชั้น ซึ่งรูปร่างของหมากเบ็งมีความแตกต่างกันที่แตกต่างกันตามท้องถิ่น
2. ญ้อ หมายถึงชนเผ่าหนึ่งในอำเภอท่าอุเทน อพยพมาจากเมืองไชบุรีแขวงจำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
3. ภูไท หมายถึงชนเผ่าหนึ่งในอำเภอเรณูนครและอำเภอนาแกบางส่วน อพยพมาจากเมืองวังอ่างคำ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
4. ไทควนหรือไทพวน หมายถึงชนเผ่าหนึ่งในหมู่บ้านนาถ่อน อำเภอธาตุพนม ปัจจุบันถูกกลืนไปกับเชื้อสายลาว
5. ฟ้อน หมายถึงการแสดงนาฏศิลป์ของชาวอีสานในงานพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนม
6. บูชา หมายถึงการแสดงออกถึงการความเคารพสักการะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์
7. พระธาตุ หมายถึงพระธาตุพนม
8. ลาย หมายถึงเพลงบรรเลงดนตรีในภาษาอีสาน
9. กะเลิง หมายถึงชนเผ่าหนึ่งที่อยู่ในจังหวัดนครพนม อพยพมาจากเมืองอัตปิ่น แขวงจำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
10. เสียค่าหัว หมายถึงการเสียค่าหัว คือ การทำบุญให้กับพระธาตุพนมประจำปีของข้าโอกาสพระธาตุพนมในเดือนสาม โดยจากอดีตที่มีการทำงานหรือส่งส่วยให้แก่วัดพระธาตุพนม หลังจากเลิกระบบทาสทำให้ไม่มีการทำงานหรือส่งส่วย แต่ความเคารพศรัทธาต่อองค์พระธาตุยังคงอยู่ จึงทำให้ข้าโอกาสพระธาตุพนมยังคงปลุกผึ้งลูกหลานให้มาทำบุญเสียค่าหัวแก่องค์พระธาตุพนม เพื่อความเป็นมงคลต่อตนเองและครอบครัวอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

⁹ สัมภาษณ์ ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์, ศูนย์วัฒนธรรมบ้านภูไทเรณูนคร, 25 เมษายน 2547.

11. ศรีโคตรบูร หมายถึงอาณาจักรศรีโคตรบูรที่เคยรุ่งเรืองในเขตจังหวัดนครพนม คำว่า “โคตร” หมายถึงสกุล,รากเหง้า,ต้นตระกูล คำว่า “บูร” มาจากคำว่าบูรระ แปลว่าเมืองรวมกันแล้วแปลว่าเมืองแห่งต้นกำเนิด ผู้วิจัยได้ค้นคว้าหาข้อมูลตามความหมายของนักประวัติศาสตร์ที่กล่าวไว้โดยอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภคม ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้จึงใช้คำว่า “โคตรบูร”
12. รุงหรือ ทุง หมายถึง รง และมีความหมายเช่นเดียวกับตุ่งของชาวภาคเหนือ
13. ข้าโอกาสพระธาตุพนม, ข้าพระธาตุพนม, ข้าพระธาตุ หมายถึงการที่เจ้าเมืองต่าง ๆ ในอดีต บริจาคข้ารับใช้องค์พระธาตุพนมในการประกอบกิจกรรมต่างๆของทางวัดพระธาตุพนม ดังนั้นข้าทาสเหล่านั้นจึงเรียกตนเองว่าข้าโอกาสพระธาตุพนม
14. พังฮาด หมายถึงหม่องหน้าเรียบ
15. กับแก๊ป หมายถึง กระจับเป็นเครื่องประกอบจังหวะของคนตรีอีสาน
16. คนไทย หมายถึง ชาวภาคกลางหรือชาวกรุงเทพฯ ฯ เนื่องจากว่าชาวภาคกลางนิยมเรียกชาวอีสานว่า “ลาว” หรือ “คนลาว”และในมุมมองของชาวอีสานจึงนิยมเรียกคนภาคกลางว่าเป็นคนไทย
17. คูบ หมายถึงกระท่อมขนาดเล็ก
18. ผาม หมายถึงกระท่อมไม่มีฝาผนัง
19. ผ้าหาง หมายถึงการใส่ผ้าโจงกระเบนและปล่อยผ้าที่เหลือจากการพับเข้ากันด้านหลังให้ยาวแล้วปล่อยยาวคล้ายลักษณะของหางของสัตว์
20. กุลา หมายถึงชาวไทใหญ่หรือชาวพม่า ที่เดินทางค้าขายในบริเวณสุวรรณภูมิ โดยมีสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2499 ที่ให้ประเทศสยามจะต้องอำนวยความสะดวกแก่คนในอาณัติอังกฤษ
21. นายฮ้อย หมายถึงหัวหน้าคาราวานที่เดินทางไปค้าขายตามพื้นที่ต่าง ๆ ในภูมิภาคอินโดจีน
22. แข็ง หมายถึงการแสดงของชาวภาคอีสาน จากเดิมที่เป็นการร้องกาบแข็งในงานบุญ ต่อมามีการฟ้อนประกอบการร้องกาบแข็งจึงทำให้เรียกว่าการแสดงว่า “แข็ง”ที่ปรากฏในปัจจุบัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. บันทึกและรวบรวมรูปแบบการฟ้อนที่ปรากฏ ซึ่งถือเป็นการปฏิบัติบูชาสังข์ศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมอันสำคัญของชาวอีสาน
2. เป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับนาฏศิลป์อีสานเพื่อการศึกษาค้นคว้าต่อไป
3. เป็นประโยชน์ต่อวงการวิชาการ และผู้ที่สนใจที่จะศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางด้านนาฏศิลป์อีสานที่มีอยู่ในพิธีกรรมที่ปรับเปลี่ยนไปเป็นการฟ้อนในรูปแบบการบันเทิงในงานเทศกาลเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวต่อไป
4. เป็นแนวความรู้พื้นฐานในการศึกษาฟ้อนดั้งเดิมของชนเผ่า ในลักษณะการฟ้อนเพื่อบูชาสังข์ศักดิ์สิทธิ์